

gogorra zen oso, horietako asko memoriari paratutako trabei esker itzuliak baitziren bizira, gogorapenak behin eta berriro uxatuta lortua baitzuten bake ahula, fiktizioa ia. Gehienek aitortzen zuten, Birkenau —Auschwitzeko kontzentrazio-esparru handiena— emaniko garai haren saminak izara beltza zabaldua zuen bizitzeko gelditzen zitzaizkien urteen gainean, ekaitzak nola zeru urdinaren gainean, eta askoren sentimendua zen: "Jada ez gara emakumeak, bizi-irtenak baizik".

Nazien atzaparretan geratutakoei omenaldi gisa egin zuten, bada. Charlotte Delbok, lagun batzuen laguntzaz, elkarrizketak egin zizkien denei eta horrela osatu zuen emakume hauen esperientziari buruz dokumentu lazgarria, ederra egiazkoa denez, baina gordina, jazoerak gertatu eta 50 urtera oraindik ikaratzeko modukoa. Tren hartan joan ziren guztiek badute, horrela, euren aipua, bizitzaren laburpena. Baita Higinia Luzek berea ere. "Higinia Luz Martos, Goñi jaioa. Kataluniatik atera zen 1939ko udaberrian, armada errepublikarraren derrotarekin batera, eta Frantzian errefuxiatua (alarguna zen) Avestapan izeneko frantziar batekin ezkondu zen, senarraren nazionalitatea eskuratuz. Martos lehen senarraren abizenari eutsi zion, hala ere, eta 1941ko abuztuan atxilotu zuten alemanek Montmartre auzoko Rue du Nord kaleko 22. zenbakian. Bere senarra eta bera nazien kontrako erresistentzian ari ziren. Luz egon zen La Sante-ko presondegian 1942ko irailaren 30a arte, eta gero Romainville-ko gazteluan".

Memoria da lekukotasun hauetako gehienak iturri bakarra. Bizirik atera zirenek hildakoei noizbait entzun edo solasean jakin izan zituzten datu apurrak, solteak. Ez besterik. Konboi hartan egondako hogeit bat emakume bizi dira oraindik Frantzian. Bildu zuten informazio guztia —Auschwitzera heldu eta hamar egunera alemanek atera zizkieten argazkiak barne— Claudine Collet-Rierak, Delbo zenaren lagun minak, gorde du. Naziak, 1945eko derrotaren urte hartan, sobietarrak atean zituztela ikusita, frogaz guztiak desegiten ahalegindu ziren, eta artxiboak lurperatu zituzten. Mirakuloski, argazki batzuk salbatu ziren, haien artean konboi hartako 160renak. Higinia Luzena ez dago. Claudine Colleteren artxiboan ere ez dago liburuan azaltzen dena baino gehiago, eta ziraukiararekin harreman handiena izan zuen Claudine Bateau hil zen duela hamar bat urte. Gelditzen diren artean, inork ez du ezer berezirik gogoratzen.

Badira liburuko aipuaren eta Higinia Luzen ahizparen lekukotasunaren artean kontrajartzen diren hainbat datu, hala ere. Aureliak Jose Martos bizirik zegoela eta Marseilla ondoan bizi zelako berri izan zuen duela 30 urte. Haraino joan zen bere senarrarekin, ahizpa desagertuaren berri gosez, baina Martos oportetan zegoen garai hartan, eta ez zuten berarekin egotarik izan. Higinia Luz ez zen, beraz, alargun itzuli Parisera, liburuak dioen bezala. Gerta zitekeen 36ko gerraren azken urteetan Jose Martosengandik bereiztea, eta bakarrik itzultzea hirira. Nolanahi ere, Martos abizenari eutsi zion ondoren ere.

Okupazioaren kontra borrokan

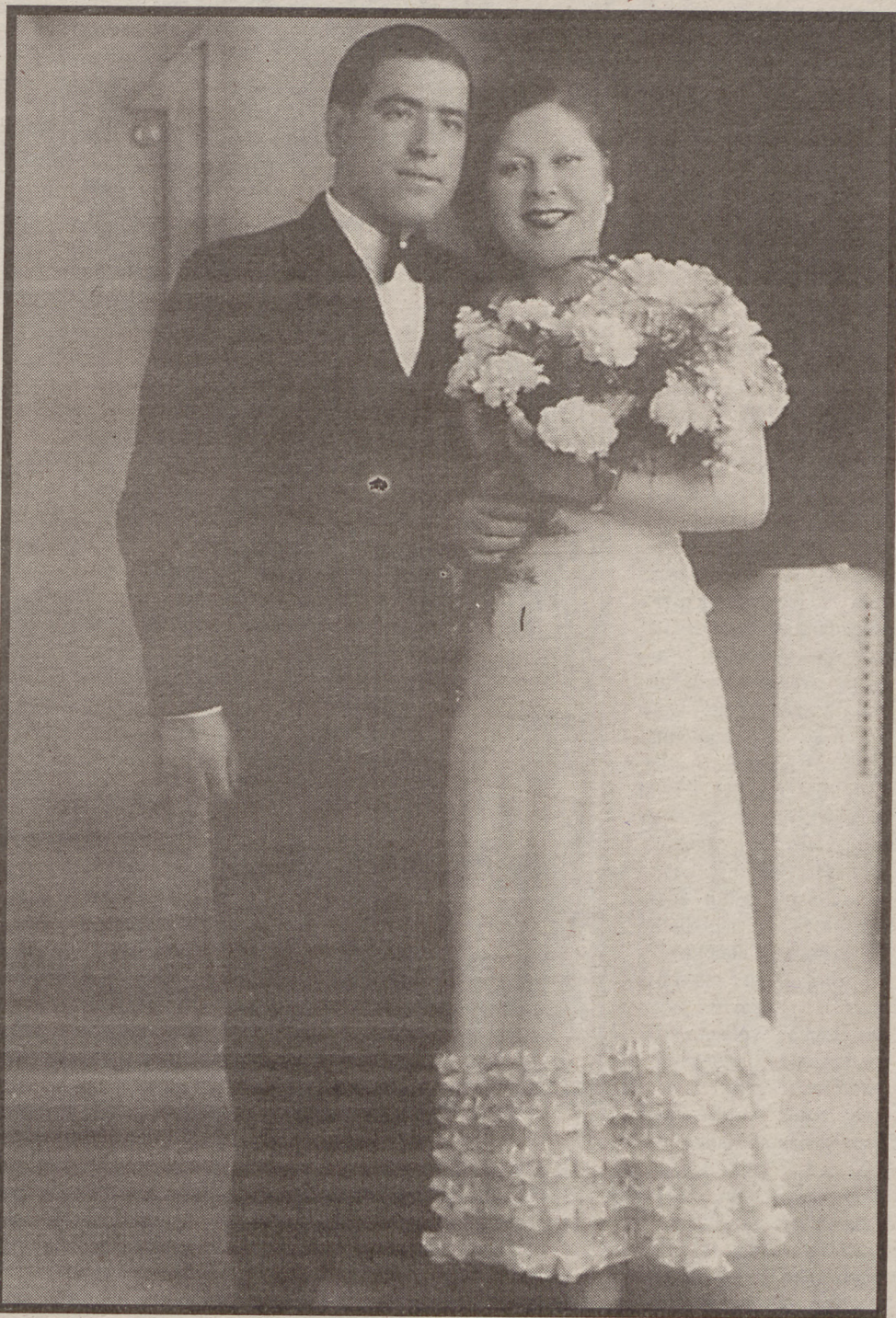
36ko gerran eta nazien Frantziako okupazioaren kontrako borrokan emaniko zazpi urte haietan bikoteak eduki zuen benetako eginkizunaren nondik norakoak jakiteko artxiboetara jotzea zen bide bat, bai parte hartu zutenen nola arduraren bat izan zutenen fitxak eta dokumentuak joriak baitira, Espainiako zein Frantziakoetan, baina bide antzua izan zen hondarrean. Informazio eske galdetutako artxibo guztien erantzunak ezezkoak izan zitzaizkigun. Daturik eman zezaketen bakarrak, beraz, Jose Martos edo Higinia Luz ezagutu zutenak ziren, beraiekin borrokatu zirenak: gerra haietatik bizirik atera zirenak. Bereziki Frantziakoak, han bizi zirelako biak garai hartan.

Ez dira asko jada, gazteenak 80 urtetik goiti-

koak baitira, baina ez dute galdu elkarrekiko harremana, eta elkarte anitz dituzte, departamendu orotan. Mota guztietakoak —alde batetik komunistak zirenenak, bestetik De Gaulleren aldekoenak, desagertuen eta hildakoen senideenak, deportatuenak—. Kontzentrazio-esparru bakoitzak badu bizi-irtenen federazio bat Parisen. Hor biltzen dira memoriari lotuta bizi diren gizon-emakume hauek. Denek lagungarri izan nahi dute zerbaiten eske —datu bat, izen bat— heldu den ororentzat, baina artxibo, baliabide eskasak dituzte eskura. Ez dute galdu, baina, oroitzapena. "Hi, gerra aspaldi bukatu zuan!", bota zigun gazte batek Espainiako Deportatu eta Internatu Politikoen Federazioaren atarian. Gizon-emakume hauentzat ere gerra aspaldi bukatu zen, baina ez dute horregatik ahaztu. Jorge Semprun-ek Buchenwald-eko kontzentrazio-esparruaren askapenaren 50. urteurrenean egin zuen gomendioari jarraitzen diote itsu-itsuan: "Barkatu, barkatu egin behar da; ahaztu, inoiz ez".

Ez du ahaztu Francisco Santestebanek bera izen zela Mauthausenen sartu zen lehenetakoa, eta handik bizirik atera zela. Ez du ahaztu atxilotu zutenean —1940an— ez zegoela erresistentziarik Frantzian, frantziar asko Alemaniako okupazioaren alde zeudelako, aspaldian galdutako boterea berreskuratzeko modu bakarra zelakoan. Ez du ahaztu Carmenek Romainvilleko presondegiaren ondotik Auschwitzera eramane zutela, bere taldekoen artean handik atera zen bakarra izan zela, ondoren Rabensbruck-era bidali zutela... Badu bakoitzak liburu bat idazteko adina. Baina ahaztuta daude, urtero egiten diren omenaldietan bandera eramateko ez bada. Euren jarduna, euren gogorapenak gogorregiak balira bezala. Horietako batek —Jose Pamies Parisko Iberia Cultura elkarteak— aurkitu zuen berriro haria. "Martosek, Aljeriakoa izanik, nazionalitate frantsesa izango zuen, eta 36ko gerrara borrokatzen joan ziren frantses gehienak Nazioarteko Brigadetan aritu zirentz".

Espainia bi zatitan banatu zuen gerraren haste-hastetik heldu ziren nazioarteko bolondres hauek, eta datu fidagarrienek gerra osoan zehar 30.000 inguru izan zirela diote. Internazional Komunistatik sortu zen asmoa, baina ideia libertarioak gora-behera, internazionalismoaren ametsak bultzatuta etorri ziren ezkertiarak, faxismoak Europan zuen gorakadari aurre egiteko biderik eraginkorrena zelakoa. Andreu Castells-ek, *Las Brigadas Internacionales de la Guerra de España* liburuan —gai honi buruz dauden lanen artean joriena eta dokumentatuenak— dio ez zirela etorri Errepublikaren alde borroka egitera, baina norbere herriko ezkerren politikaren alde egitera. "Frantsesak eta britainiarrak alemanen aurka borrokatzen etorri ziren Espainiara". Kontuan hartu behar da faxismoari Espainian egin zitzaioala aurre lehendabiziko aldiz, Frantzian eta Ingalaterran baino lehenago, eta ezkertiar askoren ustea zela orduan, Espainiako gerra



Jose Martos komunistarekin ezkondu zen Higinia Luz 1934an.

Errepublikak irabazita, aukera zegoela Hitler ere menderatzeko. "Ez ziren politikazaleak", dio Castellsek liburuaren beste pasarte batean, "antifaxistak baizik. Ez ziren atzerritarrak, baina internazionalistak, askatasunaren aldeko bolondresak. Orduan barreiatu zen nazioarteko elkartasun sentimendua ez da Historia osoan izan".

Espainiako gerran brigadista

36ko gerrako gatazka sonatuetan parte hartu zuten brigada hauei buruzko informazio gehiena Moskun dago oraindik gaur egun, baina Bartzelonako Errepublikako Militar Ohien Elkartean badute artxibatuta talde hauetan aritu ziren espainolen zerrenda. 148. orrian Jose Martos bat azaltzen da, Guardia Nazionaleko teniente zena Brigadetako egoitza nagusian. Roger Ossart Frantziako Brigadetako idazkariak baieztatu zigun datua: berak ezagutu zituen Jose Martos eta Higinia Luz Goñi. Lehendabizi gizona, Albaceten, ondoren emakumea, Parisen. Ofizialen Eskolan izana berau gerraren hasieratik, han aurkitu zuen Aljerian jaio baina haurtzaroa Marseillan eman zuen 27 urteko komunistaztea, zainketa zerbitzuak han egiten zituela. 80 urte ditu egun Ossartek, baina gai da Higinia Luzen senarrak —eta, hain segur, emakumeak berak— gerra garaian egin zuen bidea berriro gogoratzeko. "Albaceteren ondotik 86. brigada mistoan egon zen Jose Martos, eta gero XIV.ean". Hau izan zen Nazioarteko Brigaden artean handiena, eta frantziarrek osatua zen ia osoki. "Beraz", azaltzen du Ossartek, "Andaluzian egon zen borrokatzen hasieran, ondoren Jaramako gudan, eta orduko derrota-

HIRIKO NESKA BAT

"Lutx emakume bizi-
bizia zen, lodi samarra
izan arren, alaia,
exuberantea oso".

FAXISTEN AURKA

"Martos erresistentzian
zegoen eta Higinia Luz
ere sartuta egongo
zen, berarekin ibiltzen
zelako beti".